

Št. 8.

Knjižnica za kmeta.

I.

Sadjoreja.

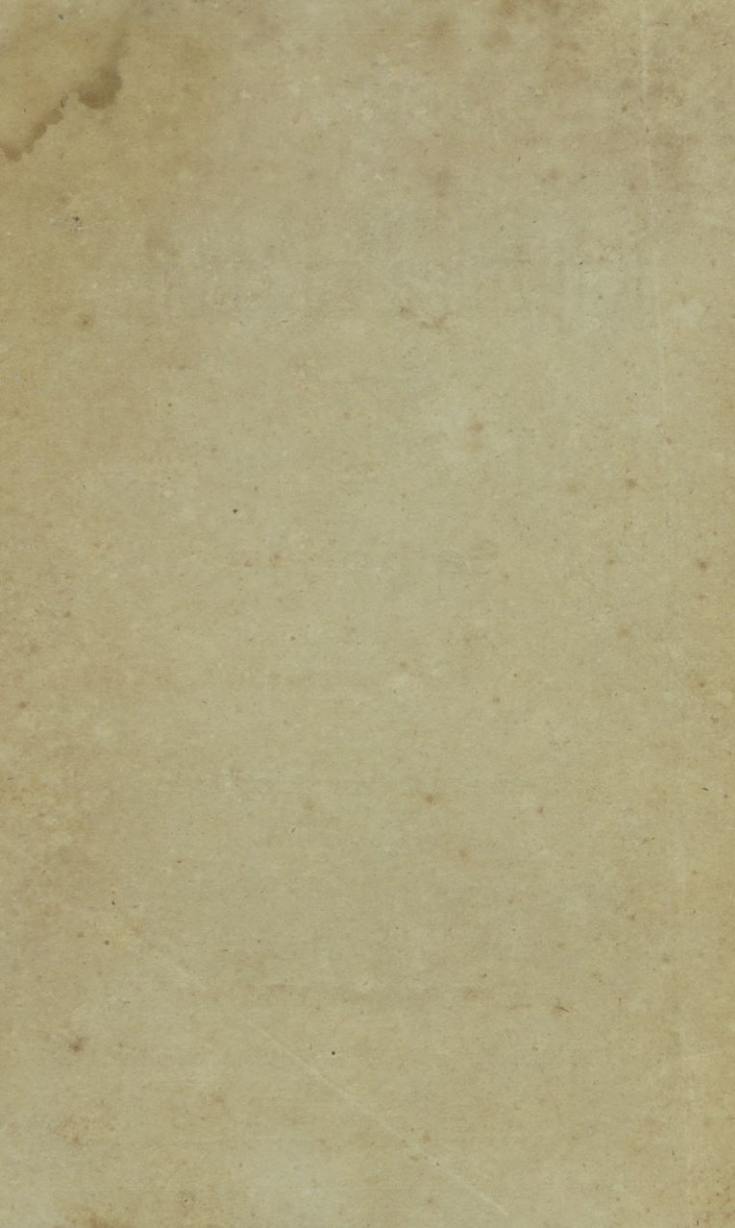
Peti tayžent.

Cena 10 krajcarjev.

V Ljubljani, 1874.

Tisk „Národne tiskarne“. — Prodaja J. Lercher.

Založnik izdatelj.



Kratki nauki

za

SADJOREJO.

Po lastnih skušnjah in naj boljših virih spisal

Drag. Ferd. Ripšl.

Na svitlo dal in slovenskim kmetom
v prid namenil

Ludovik vitez pl. Gutmansthal - Benvenuti.

Peti tavžent.

V Ljubljani, 1874.

Tisk „Národne tiskarne“. — Prodaja J. Lercher.

Založnik izdatelj.

53614 a

Imaš kako prazno mesto,
Naj bo v vrtu al za cesto,
Sadno drevce tje posadi
Al v jeseni, al spomladi;
Drevce tebi v zahvalo
Žlahtno sadje bode dalo;
Če pa ne bi teb' zorelo,
Ime tvoje bo slovelo.

Drag. F. Ripšl.



N 6 / 1952

I. Poglavje.

O koristi sadjoreje.

Ljudjé, posebno v naši slovenski domovini, od leta do leta bolj tožujejo črez slabe čase; nekateremu kmetu se v resnici že tako hudo godi, da včasih komaj še svoje davke plačuje, in dostikrat ne vé, od kod vinarja dobiti za sol in druge vsakdanje potrebe.

In vendar leži ravno v naši domovini še veliko zakladov v zemlji zakopanih, kateri čakajo, da bi jih kdo izkopal in v prid vbogega ljudstva obrnil.

E den takih zakladov se dá prav lahko izkopati po naših gričih, pašnikih, travnikih, poleg cest in za potmi — in ta zaklad je: žlahno sadje — naj se vživa sirovo ali posušeno, za dom ali za prodaj, naj bo iz njega zdruzgan jabelčnik ali hruševce ali kis (jesih). Korist, ki nam jo daje sadonosno drevje, je tako velika, da se po pravici čuditi moramo, kako, da je še tako malo sadnega drevja po slovenskem svetu.

Ne samo, da vsako drevo, posebno pa sadno, kedar je v cvetji, vsaki kraj zelo lepša, temveč tudi zemljo, v kateri stoji, vedno boljša. Vsako leto pada listje, zgnije in zemljo gnoji, pa tudi zeleno perje se iz zraka toliko potrebnega živeža naserka, in po svojih znotranjih žilicah v zemljo peljá. Tudi zoper hude vetrove in nalive je drevje naj gotoviša bramba, in gorjé kraju, v katerem drevje le redko stoji.

Koliko je gričev v naši deželi, kateri imajo naj lepšo lego za sadonosno drevje, pa rodijo le ničvredno germovje; — koliko je pašnikov, katerim bi senca prav dobro déla, po katerih se pa živina le dolgočasi, ker drugega ne vidiš, kakor osat internje, katero živini ne daje ne potrebne sence ne hladú v poletni vročini, ne zoper deževne nalive potrebne strehe, in na katerih ravno zato le malo pridne trave raste; — koliko je pri nas travnikov, katerim solnce preveč pripeka in suši, katerim bi ravno hladna senca pripomogla, da bi na njih boljša in obilnejša trava rastla; — koliko prostora je še poleg naših cest in potov, kjer bi lahko veliko sadonosnih dreves stalo in žlahni sad rodilo, popotnikom v veselje, revnemu kmetu pa v poboljšanje slabih časov, v krepko brambo zoper pomanjkovanje drugega živeža, in v kratkočasovanje ljubi mladini. Tudi daje sadno drevje vsako leto nekaj derev za rokodelstvo in kurjavo, česar prezreti nikakor ne smemo.

Ako bi se naši kmetje sadjoreje prav poprijeli, bi marsikateri med njimi si vsako leto več

sto goldinarjev pripravil — brez velikih skerbi in brez težavnega dela. — N. p. predlansko leto 1865 je šlo skozi Terst čez jadransko morje v Aleksandrijo na Egiptovskem več tisuč mernikov samih jabelk, večidel iz spodnjega Štajera in iz dolenskih kranjskih okrajin, ravno toliko goldinarjev pa je prišlo zato v naše kraje nazaj. V teharski fari blizo Celja je kmet, kateri mnogotero leto samo za črešnje po 150 do 200 goldinarjev skupi. Ali ni to lepa pomoč za kmeta v sedanjih slabih časih?

N. p., če imaš 100 sadonosnih dreves, dobiš vsako leto — enkrat manj, enkrat več — 100 vaganov sadja; prodaj ga po goldinarji vagan, za žlahni sad pa je to v naših krajih naj nižji kup, torej imaš vsako leto 100 gl. brez velikega truda in za majhne stroške. Recimo pa za tvoje delo in za stroške vsako leto 20 gl., ti vender za gotovi dobiček 80 gl. ostane, kakor da bi jih bil na cesti pobral.

Komur ta račun dosti zastopno ne priča, kolik dobiček je za kmeta umna sadjoreja, temu bi zastonj dalje bob v steno metal.

Veselje do sadjoreje buditi med našimi kmeti hočejo ravno te bukvice, katere so, kolikor mogoče, kratko in umevno pisane, da jih lahko razumete in v svojo korist obrnete. Prebirajte jih gostokrat in premišljuje skerbno, kar vam storiti velevajo, ali ni gola resnica, da po tej poti zamorete v kratkem iz svoje revšine si nekoliko pomagati.

Rajni škof Slomšek svetujejo tole: „Naj bi vsak ženin svoji nevesti dvoje žlahnih drevesic vsa-

dil, kedar k hiši pride, vsaki oče novorojenemu otroku po dvoje drevesic požlahnil, vsaki odrašen mladeneč svojemu očetu vsako leto jedno, pa tudi materi jedno šadonosno drevo za rešitvo (vezilo) podaril, katerega je sam izredil in vcepil, verh tega še brat bratu, sestra sestri lepo drevce za godovno dala, hitro bi bili naši krasni kraji vesel raj, kakor ga po stranskih deželah vidimo. Potreba je toraj sadjoreje se učiti, potem pridno saditi, in Bog bo rast dal.“

Zlate so tudi besede rajnega vladika: „Kar doma lahko pridelaš, ne kupuj — ne obleke, ne žita, tudi nobenega sadja; kupljeno blago nima teka.“

„Delo nas brani trojnega zlega: dolgočasa, greha in pa vboštva; delo ima zlate roke.“

„Vse poskusite, veli sv. Pavl, kar je dobrega, se poprimite.“

II. Poglavje.

Kako dobivamo sadnih divjakov?

Jabelčnih, črešnjevih, češpljevih, breskovih, kostanjevih, posebno pa hruševih in še drugih divjakov nahajamo precej velikih in obilno po naših gošah in kjer bodi, jih lahko izkopljemo, požlahnimo, in na prostor, kjer sadno drevje imeti hočemo, presadimo.

Če pa nočeš divjakov po hosti iskati, si lahko iz pešik in košic dobro dozorelega — ne iz gnjilega ali posušenega — sadja (tudi iz tropin, pa ne iz onih, ki se za kis namakajo), divjakov izrediš. Divjaki iz pešik se morajo potem požlahniti; iz breskovih, češpljevih, orehovih in kostanjevih košic dobiš divjakov, kateri komaj osmi del slabši sad rodijo, kakor staro drevo, od ktere ga je bila košica, če tako drevce potem večkrat in v boljšo zemljo presadiš, dostikrat staro drevo prekosi, pa je tudi toliko pikreje in slabše, in poprej pogine.

Kako miši in druge živali odvracati?

Peške pred miši v zemlji obvarovati, umaži jih z vgašenim apnom in jih potrosi s pepelom; té odeje se miši ne dotaknejo, in je še zravno prav dober gnoj. Koristno je tudi, brinjeve in smrekove igle, ali drugo drobno špičevje s peškami sejati, kar odvraca ne samo miši, temveč tudi druge živali, n. p. mramorje, da k peškam ne morejo; na zadnje pa pokrij grêde še z brinjevim vejami, da zemlja prav rahla ostane. Veje mraz in vročino odnašajo, in kuram i. t. dr. perst razkopavati branijo.

Kedaj sejati?

Peške se o času od sv. Mihela do sv. Jožefa sejejo, če prej tem boljše, da se že prvo spomlad zelenijo. Košice pa precej posadi, ko je sad zrel; kostanja in orehov ni dobro v jeseni v zemljo saditi, ker jih rad zimski mraz ali miši pokončajo,

toraj je boljše, da se té košice v kaki posodvi s svižem ali peskom zasute črez zimo shranijo, v spomladi pa jih varno, da jim kali ne potergaš, tri perste globoko v zemljo presadi, in jih varuj velike mokrote.

V kakšno zemljo, in kako sejati?

Pešk in košic ne sej v predobro, pa tudi ne v preslabo, temveč v prav dobro udelano zemljo sredne dobrote, nikdar pa je za tako setev ne gnoji s sirovim, še ne čisto trohnjenim živinskim gnojem, in sej redko.

Če si pa samo za svoje posestvo nekaj sadnega drevja pripraviti hočeš, ker imaš le kako majhno lastino, onda si naj stanovitnejih in naj trdnjših dreves pripraviš, če peške in košice posamezno tje vsadiš, kjer hočeš, da bi svoje dni drevo stalo. Moraš mu pa pogosto zemljo rahljati, po malem gnojiti z gnojem, kakor je popisano na strani 27, zelo trebiti, v suši ga zalivati, in pred živino ga okovariti; tudi je treba, dokler ga ne požlahniš, mu stranske vejice porezovati, ali pa mu pošipati stranske popke precej, kakor jih požene. Za jabelke in grške je dobro, da se jim tudi verhovi do petega popka porežejo.

Kako se mladim drevcom streže?

Ni zadosti pešk in košic samo vsejati, temveč vsajeno moraš potem tudi oskerbovati, in sicer

nimaš prvo leto nič drugega opravljati, kakor mlada drevesca vsikdar plevela, trave in suše varovati, večkrat jim perst prerahljati, in jih pred živadjo okovariti.

Ravno to delo imaš tudi drugo leto, zraven pa še moraš drugo leto drevesce trebiti, močnim spodne stranske vejice odrezati, slabim pa verhe prikrajšati — samo orehom in kostanjem nikdar ne — v jeseni pa grêde z vejami zavarovati, da po zimi sneg mladih drevesc ne polomi.

Tretje leto se drevesca izkopajo, obrežejo, posebno serčna korenina in stranske poškodovane koreninice, in se v drugo vdelano, pa ne vnovič s sirovim gnojem gnojeno grêdo, dva čevlja narazen v verste po plemenu, presadijo, in sicer takrat, ko listje odpada in sok iz vej in debla v korenine izpolzi, noter do tistega časa, dokler se drevce zopet ne muzga, to je, od vsihsvetnikov do sv. Jurja, samo da je perst vlažna, vreme tiho, ne pa v mokro ali zmerznjeno zemljo.

Drevesna šola, ali drevesnica.

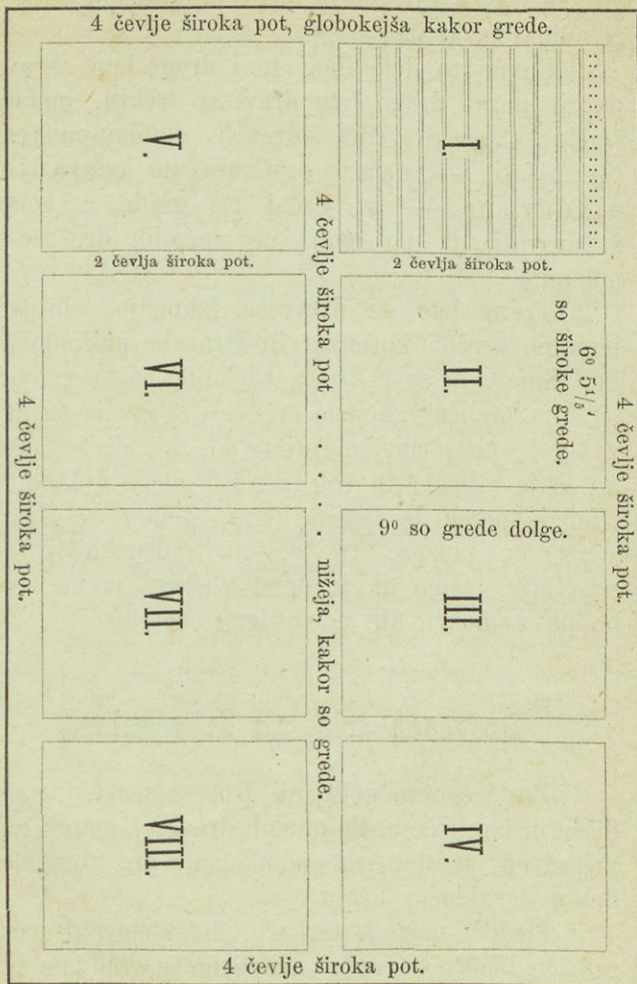
Za drevesno šolo, ali drevesnico, t. j. za sadišče in izrejišče požlahnjenih drevesc, moraš imeti pripraven prostor na solnčnem, prostoizračnem, dobro ograjenem kraju.

Sledeči narisek ti kaže, kako mora drevesno sadišče (šola) v grede razdeljeno in vredjeno biti:

Širokost: 20 sežnjev.

Dolgost: 30 sežnjev.

4 čevlje široka pot, globokejša kakor grede.



Iz tega nariseka se vidi, da mora drevesna šola, ako hočeš iz nje vsako leto n. p. 500 žlahnih dreves dobiti, 600 kvadratnih sežnjev meriti, dobro in skerbno ograjena biti, 8 velikih gred imeti, katerih vsaka je v 12 manjših gredic razdeljena. Znotraj okolj plota in po sredi na dolgo, naj bo pot 4 čevlje, med manjšimi gredami pa po 2 čevlja široka, in nekoliko globokejša kakor grede, da se dežovnica lahko odteka.

V male gredice drevesca v dveh verstah presadi, po 27 v eno versto, in $1\frac{1}{2}'$ od eden drugega.

Drevesca ostanejo pet let na enem mestu, potem so za oddati, kamor jih hočeš; tako dobiš vsako leto eno gredo prazno, v katero pa še le črez tri leta zopet druge drevesca vsaditi smeš, da si vsaka greda 3 leta počine. Te 3 leta pa porabi gredo za vrtno zelenjavo, solato, kapus i. t. d., pa zemljo vsako leto dobro pognoji in jo skerbno obdeluj, da jo dobro pripraviš in rodovitno storiš, preden zopet za pet let nova drevesca v njo nasadiš. Tako bo vsaka greda pet let drevno izrejišče, tri leta pa vrt; zatoraj, ako hočeš vsako leto 500 — 600 žlahnih dreves iz drevesne šole za presaditi ali za prodati izrediti, mora v drevesnici osem velikih gred biti, od katerih je pet zmirom z dreveskami, tri pa z vrtno zelenjavo nasajenih, in kakor po versti vsako leto eno drugo gredo z dreveskami nasadiš, po ravno tej versti vsako leto eno drugo gredo izprazneš.

Ako hočeš gredi, preden v njo nove drevesca vsadiš, še enkrat gnojiti, daj gnoj tako globoko pod zemljo, da drevesne korenince, katere zlo naglo rastejo, do gnoja ne pridejo.

Čas za saditi naj bo le spomlad in ne jesen; pa drevesca ne smeš globokeje vsaditi, kakor je poprej divjak rasel.

Kar je od potrebnega dela pri divjaki za prvo ino drugo leto zgoraj rečeno — glej stran 8. in 9. — tudi za drevesno šolo velja, posebno zavoljo plevela, suše in živadi. Pri vsakemu deblu perst malo potlači, da bo okolj kakor skledica, v katero se deževnica laglje lovi. Drevesca, katere se sločiti hočejo, h količeku ravno priveži, kako pa drevesca v drevesno šolo presaditi moraš, bereš na tanko v IV. poglavju, ker je nauk, kako se sadna drevesca presajajo, bolj na tanjko razložen. — Glej stran 25 in 26.

III. Poglavje.

Kako se divjaki požlahnujejo?

To se zgodi:

1. Če zboljšaš divjaka in zemljo, to je, če divjaka snažiš, če ga na vejah in koreninah, posebno na serčni, obrezuješ, trebiš, in ga potem v boljši, solnčni, prostozračni kraj in v dobro zemljo, ali pa na staro mesto, pa v porahljano udelano, gnojno in tako zboljšano zemljo presadiš. Tako

drevo bo sicer pozneje roditi začelo, pa bo potlej vedno bolj polno in terdno.

2. Bolj gotovo pa boš divjaka požlahnil, če ga cepiš, to je, če divjaka s cepivno šibico — (mladika ali cepič) — ali pa z lesnim popkom žlahnega drevesa takoj zjediniš, da mladik ali popek raste, in žlahnega sadu svojega plemena prirodi.

Požlahnujejo se pa jabelka z jabelčnimi, gruške z gruševimi i. t. d. cepiči ali popki; vendar se dajo tudi cepiti: gruška v kutno in v beli tern (glog); mareljca v breskvo in češpljo, češnja in višnja vzajemno, to je: ena v drugo, in obé v nešpljo, in ta v glog i. t. d.

Kako se dobivajo mladike?

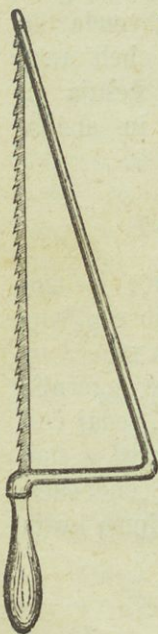
Mladike za cepiti — (cepiči ali šibice) — morajo biti leto stare, in se za spomladansko cepljenje odrežejo ali odlomijo meseca svečana in sušeca na solnčni strani žlahnega drevesa konec zgornjih vej predno muzgo ali sok gnati začnejo, tedaj češnjeve prej, jabelčne poznej; rahlo jih zveži v sno-piće, zaznamovaj jih po plemenu in v zmočenem mahu ali v vlažni persti, v senčnem hladnem kraju jih znaš 3—6 mesecov ohraniti.

Kedaj se cepi?

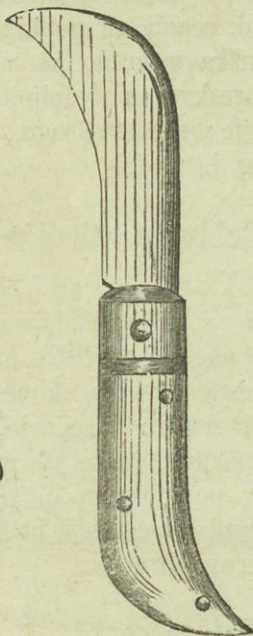
V cep se cepi spomladi, za kožo in s popkom po leti, z dolago pa znaš divjake požlahnovati od vsihsvetih skozi celo zimo, dokler se drevje ne oze-
leni. Košeno sadje cepi naj poznej o pustu, jabelke

in gruške pozneje spomladi, in sicer poprej take, ki na solnčnem, pozneje take, ki na senčnem kraju stojijo, n. p. mareljce in breskve o vsihsvetih do adventa, češnje od adventa do božiča. Mladike za ta čas si pa odreži o vsihsvetih, kadar niso več muževne.

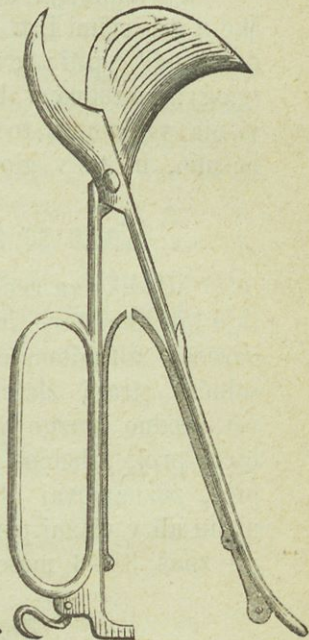
pod. 1.



pod. 2.



pod. 3



Priprave za cepljenje.

Predno cepiti začneš, pripravi si vse, kar je treba, da ti pojde delo urno od rok, namreč: majhno

drevesno žagico (podoba 1.), oestro nabrušeni manji in veči nož (pod. 2.), cepivne kleše ali škarje (pod. 3.), kladvo ali kijec, terdo leseno zagozdo ali dletvo, cepivni vosek in povoščene trake iz platna ali popirja, ali povoščeno lipovo, konopnjeno ali drugo liče.

Cepivni vosek.

Da si cepivnega voska sam narediš, vzemi rumenega voska, kakoršnega čebelarji imajo, ravno toliko čiste smrekove smole in toliko terpentinove, t. j. mecesnove smole; vse to trojno počasi na žerjavki razstopi, v skledo v merzlo vodo vlij, in z mokrimi rokami v štručice vgneti, katerih si lahko dolgo časa shraniš. Če ti taki vosek kedaj preterd postane, znaš pri raztopljenju posameznih štručic malomalo laškega olja priliti, in, kakor je gori rečeno, v merzli vodi vnovič vgnesti.

V naj novejih časih rabijo za cepljenje tekoč ali raztopljen vosek, s katerim se to delo veliko snažneje in hitreje opravlja. Taki vosek se takole nareja: V lošenem loncu raztopi počasi na žerjavki 27 lotov čiste smrečne smole, lonec potem od žerjavke odstavi, v raztopljeno še gorko smolo vlij 5 lotov 90 stopinj močnega vinskega žganja, oboje dobro premešaj in poshrani v steklenici (fлаši), ktero z mehurjem dobro zaveži. Kadar cepiti hočeš, vlij si v mali piskerc toliko tega mazila, kolikor ga ravno ta dan porabiti misliš. Cepi narprej vse, in rane skrbno oveži s pavolnato nitjo, ali s predivom, namesto povoščenih

trakov ali ličja — potem pa vse ovezane rane s čopičem ščetin ali dlak s smolo dobro pomaži. Tako boš delo lažje opravil, da si perstov ne osmoliš.

Cepi le v suhem, tihem vremenu, ne v solnčni vročini, ali na vetru; muževni, mokri ali poslinjeni cepiči ne veljajo.

Ko cepič požene, ne delaj mu koša, ampak kolek na odsolnčni strani mu priveži, in s ternjem ga pred živino varuj.

Drevesna maža.

Kadar staro drevo obrezuješ ali trebiš, in mu večjo rano narediš, jo moraš s sledečo drevesno mažo zamazati: Vzemi apna, čistega kravjeka, mastne ilovke, vsakega enako veliko, malo terpenina, in nekoliko živinskih dlak, vse dobro vgneti in rane zamaži; za cepljenje pa taka maža ne velja.

Kako se pa cepi?

Sploh se cepi le po trojnem načinu:

- 1) v cep;
- 2) z dolago; in
- 3) s popkom.

Vsi drugi načini izhajajo posebno iz pervih dveh; dosti je pa, če imenovane tri dobro rabiti znaš, zatoraj ti tudi samo té bolj na tanko razložim.

Nobeden teh treh načinov ne prekosi druge tako, da bi bil posebne prednosti; vsak velja za posebni sad, za posebne okoliščnosti in za posebne

čase, samo da bolj kaže cepiti, kedar je le mogoče, z dolago, kakor v cep ali s popkom, posebno bolj šibke divjake. Umni sadjorejec bode rabil tá ali uni način, kakor je ravno posebnim okolnostim primerno.

1) V Cep.

Ta način razpada v dva:

a) v sklad, in b) za kožo.

a) V sklad, ali razcep.

H koncu sušca do srede velikega travna (maja), kadar v divjaku muzga ali sok za kožo prihaja, je naj boljši čas za to cepljenje.

Divjaka, kateri v koreninah že dobro vrašen biti mora, če niže, tem boljše, z žagico odžagaj, z ojstrim nožičkom pogladi, divje mladike s cepivnimi škarjami odščipni in gladko poreži, in prekoli divjaka z močnim ojstrim nožem, katerega s kladvom zabiješ; v sklad zabij pripravljeno leseno zagozdo, prireži cepivno šibico kakor zagozdo (pod. 4. ali pod. 5.), da ji le dva ali h večjemu tri popke pustiš; iz vsakega popka namreč veja nekda priraste, tako dobiš sicer veliko, pa samo slabih vejic, boljše je pa njih manj pa močnejih dobiti, katere od vročine in od zime toliko ne terpijo, kakor slabe. — Kako se mladike ali cepiči dobivajo, je bilo že zgoraj stran 13. rečeno.

pod. 4.



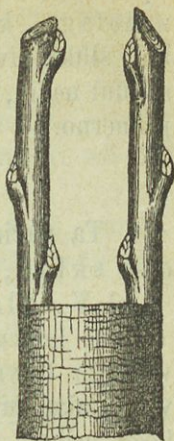
pod. 5.



pod. 6.



pod. 7.



Je cepič gladko prirezan, utakni ga v strani debla v sklad tako, da bo tista stran znotraj, na kateri je spodnji poprek cepiča (pod. 6.) in da se lub cepiča z lubom divjaka sprime, če tudi cepič v skladu bolj noter stoji, kakor je zvonanja bolj debela koža divjakova. Na zadnje leseno zagozdo varno potegni iz sklada, da

cepiča ne premakneš, poveži rano in jo dobro s cepivnim voskom pomaži; tudi odrezan cepič zamaži na verhu.

Manjši cepič, ko vzameš, lepše ti bo do jeseni pognal mladike; zato tudi le v prav debele divjake po dva cepiča utakni (pod. 7.), drugač pa le enega samega.

b) Za kožo.

Za kožo se cepi, kadar je divjak že dobro muževen, vendar prej, ko zelenje poganja, toraj meseca malega travna (aprila), in posebno taki, kateri so že debeleji, da bi se ne dali lahko razklati, ali pri katerih bi to vtegnilo škodljivo biti, n. p. nektare grške.

Divjak se obreže, kakor za v sklad, cepič pa samo v eno stran in z malim sedlom, kakor ti

pod. 8. kaže podoba šte. 8., na drugi strani pa unanjo tenko kožo do zeleno varno odlupi, in tako pripravljeni cepič porini v divjaka med njegovim lesom in kožo tako, da zelena znotranja koža divjakova odlupljeno rano cepiča pokrije, odrezana rana na strani cepiča se pa lesu divjaka pritiska, in sedlo cepiča, na odžagani in oglajeni plošici divjaka sedi, kakor na podobi šte. 9.



pod. 9.



Če bi se pa cepič ne dal lahko uriniti za kožo divjakovo, pomagaj si z leseno zagozdo, katera je po notranji plati plošnata, po unanji pa okroglo obrezana; ali pa prereži podolgoma in razgerni nekoliko divjakovo kožo.

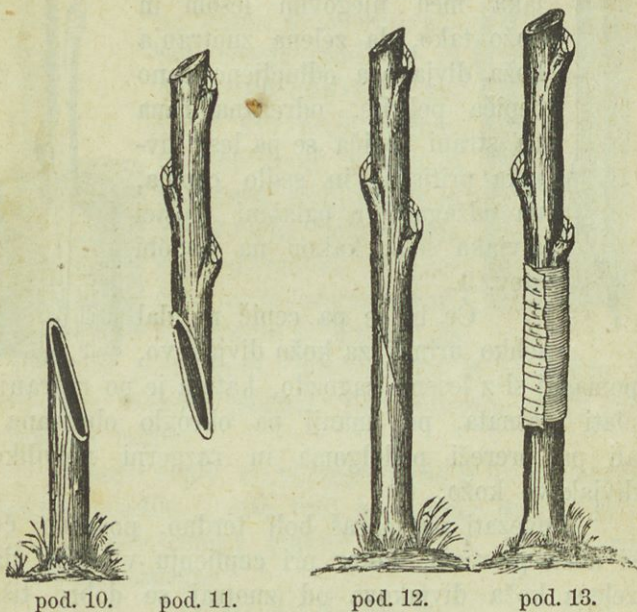
Povezati pa moraš bolj terdno, posebno če si kožo prerezal, kakor pri cepljenju v sklad, da zelena koža divjakova od znotraj se dobro tiši zelene kože cepičeve, do ktere si ga odlupil, in se tako hitreje sprime; se vé, da je treba vse rane dobro zamazati s cepivnim voskom.

2) Z dolago.

Kadarkoli okolnosti dopuščajo, cepi z dolago, ker se pri tem načinu cepič naj rajše sprime in priraste, da se celo že drugo leto več ne pozna rana.

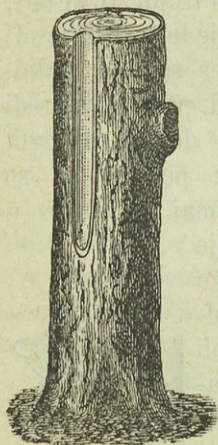
Že po zimi in dokler divjaki muževni niso, znaš cepiti z dolago.

Divjak se na tanjšem koncu, kjer je s cepičem enako debel poprek na kviško (pod. 10.) gladko



odreže, da je rana za kaki poldrugi palec dolga; ravno tako se cepič na debelišem koncu, kjer ni tanjši od divjaka, sprekoma od ene strani do druge na dolgo doli (pod. 11.) gladko odreže, tako da ste si obe rani gladke, enako dolge in široke. Zdaj položi cepič na divjaka tako, da rana rano dobro zakrije (pod. 12.), to je, da leži les na lesu in koža na koži.

Če je koža cepičeva tanjša kakor divjakova, nič ne dé, če le znotranji zeleni koži se lepo priležete. Na zadnje spet vse povij s kakim trakom, in dobro zamaži, tudi cepiča na tri popke prikrajšanega. Glej pod. 13.



pod. 14.

V ta način spada tudi cepljenje „v žleb“ h kateremu delu gladki žleb v divjaka zareži (pod. 14.), cepič pa moraš tako na eni strani pod popkom obrezati (pod. 15.), da ga lahko v žleb položiš, in da les na lesu leži, zelena koža cepičeva se pa zeleni koži divjakovi lepo prileže.

V žleb cepiti, namesto z gladko dolago, je dobro, če je divjak debeliši od cepiča.



pod. 15.

3) S popkom.

S popkom se cepi, dokler je drevje muževno, to je: od sv. Jurja do sv. Mihela. Kar cepiš do sv. Petra, še to leto mladiko požene, in se reče popkovanje z živim ali rastnim popkom; poznej vcepljen popek pa do prihodnje spomladi spi, in to se imenuje popkovanje z mrtvim ali spijočim popkom. H prvemu se cepivni lesni popek izreže iz letne mladike, koja je bila za

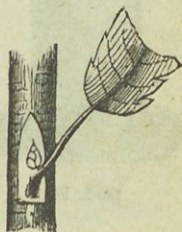
cepljenje odrezana to leto, preden je bilo drevje muževno; toraj moraš tako mladiko, da boš popek s platico kože lahko odrinil od mladike, 24 ali 30 ur v vodo ali v sirovo jabelko utakniti, da dobro muževna postane. K drugemu pa se cepivni popek izreže iz mladike, katera je že to leto izrastla.

Popki na cepivnih mladikah so trojni: cvetni, peresni in lesni. Za popkovanje le zadnji (lesni) veljajo, in se lahko spoznajo, ker so lepi, polni, podolgovati med deblom in med perjem v sredi veršnih mladik. Cvetni popki so debeli, okrogli, večidel na postranskih mladikah; peresni pa so drobni in medli, da jih včasih komaj vidiš.



pod. 16.

Za popkovanje najprej divjakovo kožo tam, kjer je nar gladkeja, od zgoraj doli in poprek zareži, kakor ti kaže podoba št. 16 in s kako leseno zagozdico loči muževno kožo na obeh



pod. 17.

straneh nekoliko.

Pri popkovanju je to nar imenitnejše, da popek prav izrežeš, in sicer takole: Pod popkom zareži v kožo cepivne, dobro muževne mladike ravno poprek, na straneh pa polokroglo, da bo okoli popka taka platnica kože, kakor vidiš na podobi št. 17. Potem primi z dvema perstoma cepič v levo roko tako, da bo tanjši konec proti tebi obrnjen v dlanu roke, odzdigni nekoliko z nožičkom

ali z zagozdico kožo okoli popka, primi na pol prirezano pero poleg popka z dvema perstoma desne roke, in popek na mah odrini od mladike na desno, da ga dobiš, kakor ti kaže podoba 18. Ne popka proti sebi odtergati, temveč odrini ga od sebe na mladiki, da pop-



pod. 18.

kovo zerno, katero je med lesom in kožo, na popku ostane. Poglej toraj odrinjeni popek od znotraj, ali ima majhno zeleno glavico (pod. 19.), to je: zerno popkovo. Če je pa zerno popkovo se odtrgalo in na lesu mladike ostalo, se vidi namesto bunkice pa majhna črnkasta luknica; taki popek ne velja za popkanje, ker brez zernja več rasti ne more.



pod. 19.

Če vzameš popek od mladike, katera je že to leto izrastla, odreži mu tudi pol peresa; žlahni popek mora nekoliko časa tudi iz zraka potrebnega živeža si naserkati, celo pero pa bi mu bilo pre-

več. Platico s popkom porini pod razrezano kožo divjakovo (pod. 20.), in rano s povoščnim trakom, ličjem, ali papirjem nad in pod popkom terdno povij, kakor ti 21. podoba kaže;



pod. 20.



pod. 21.

to vez pa čez dva tedna razpusti, da se preveč ne zajé v kožo. Če vidiš, da popek raste, odreži ali odžagaj divjaka poprek za dober palec nad popkom na nasprotni strani, drugo leto pa tikoma verh cepa, in rano dobro zamaži. Popke vzemi od žlahnih mladik prav zdravega drevesa, in vcepi jih zmirom na senčni strani divjaka, kar naj niže se dá.

Vse popkovansko delo moraš urno doveršiti, da se sok v rani divjaka, in na znotranji koži popkove platike prej ne posuši; toraj tudi v vročini, ali v dežji in vetru ne opravljaj tega dela, temveč jutraj ali zvečer, ali kaki oblačen dan.

IV. Poglavje.

Kako se drevje presajuje in oskerbljuje?

1. Presajanje.

Hočeš kako drevo, naj že bo požlahnjeno, ali divjak, presaditi, ga moraš naj prej varno izkopati, da mu majhnih koreninic ne potrgaš, drugih pa ne raniš. To rajše opravi v jeseni, kadar drevju že perje odpade, da se čez zimo perst okoli korenin bolj zgosti, in drevce spomladi hitro zeleni in raste. Pa tudi spomladi, dokler nij drevje muževno, ja celo po zimi se sme to delo opravljati, če je toplo vreme in vlažna zemlja. Samo veliko, že rodovitno drevo se mora po zimi izkopati in presaditi, kedar je perst terdo zmerznjena, da se dá s koreninami

prenesti; veje pa moraš takemu drevesu močno prikrajšati.

Pri kopanju naj pred eno stran drevesa z apnom zaznamovaj, da boš drevo pri presajanju ravno tako proti solncu obrnil, kakor je prej stalo, potem zemljo odkopleš varno do korenin tri čevlje krog debla, drevo od ene strani globoko spodkoplješ in nagneš, od druge strani pa korenine prav globoko odsekaj, in kader drevo vzdigneš, perst varno otresi, da se tanjke koreninice ne potergajo.

Preden divjaka ali že požlahnjeno drevo presadiš, obreži ga po koreninah, po deblu in po verhu, posebno srednjo, naj debelišo korenino, katera na ravnost iz debla v zemljo raste, toliko prikrajšaj, da bo komaj še kake tri palce dolga, od stranskih korenin pa le takih, katere so predolge, ali katere si pri izkopovanju ranil; nar manjših pa, katere iz stranskih rastejo in se sesavke imenujejo, le takrat obreži ali prikrajšaj, če so po konceh bolne ali trohljive. Deblo vsih stranskih mladik, divjaka pa še posebno bodečega trnja gladko otrebi, in sicer češplje in češnje seženj visoko, gruške in jabelke pa blizo 8 čevljev, tudi jim prikrajšaj vrh do naj boljega popka z ojstrim nožem, toda le pri gruškah in jabelkah; orehi in kostanj morajo še više gladko deblo do vrhne krone imeti, in vrh se jim nikdar ne sme prikrajšati, ker imajo velik steržen, in se lahko sušiti začnejo. Dobro je tudi, jim saj večje rane z voskom zamazati.

Jamice za té sadeže pripravi že pol leta poprej, vsaj dva čevlja globoke in 4 široke, da nerodovitna spodnja perst na dan pride in si iz zraka rodovitnosti navzame; zato deni, kadar jamico kopaš, rodovitno zemljo na edno stran, spodnjo slabijo pa na drugo stran. Jame delaj po 4 do 6 sežnjevsak sebi za drevesa, katere velike zrastejo, za bolj majhne po 3, in, če je le mogoče, vse v lepo vrsto.

Preden drevo vsadiš, deni na dno jame dobre persti, ali rušnje narobe položi, in na njo zopet nekoliko dobre zemlje, da pride drevo ravno tako globoko, kakor je prej stalo, in ravno tako proti solncu obrnjeno, kakor poprej; in sicer češplje, in kar je tega rodu, tako plitvo, da jim perst komaj korenine zakrije; češnje tud bolj plitvo, kakor globoko; jabelke globoko, gruške še bolj in orehi naj globokeje.

Preden drevce vsadiš, terdno zabij v sredi jame močen kol, potem postavi drevce h kolu, poravnaj in razprostiraj korenine lepo varno na vse strani, naj več pa na stran proti solncu, deni na korenine dobre, rahle persti — nikdar pa sirovega gnoja — drevce potresljaj, da se perst med koreninice dobro zagosti, in nič praznega prostora med njimi ne ostane; po vrhu zagrebi s tisto perstjo, ki je iz dna jame, jo nekoliko — pa ja ne preterdno — zatlači; okoli debla pusti majhno jamico, kakor skledico, in na zadnje dobro zalij z vodo z gnojem pomešano, posebno če v spomladi presajaš.

Vsako tako presajeno drevce priveži s slamo — je boljše, ko s tertó — pa rahlo, da se nižati in vterditi more; med kol in drevce mahu ulóži, da se drevcu koža ne oplazi in rana ne naredi. Če je drevce na kakošnem kraju, kamor živina zahaja, zavaruj ga s terjem, ne s košem, da ga ne podere, ali, kadar bo zeleno, ne objé.

2. Oskerbovanje.

Dobro si zapomni sledeče nauke:

V deževnem ali merzlem vremenu ne smeš drevja presajati, tudi ne obrezavati.

Korenine ne smejo globokeje v zemljo priti, kakor 4 do 6 palcov, in morajo biti proti solnčni strani obrnjene.

Sadi vsikdar, če je mogoče, v lepi versti in redko, tako ti bo drevje mnogo rodilo in pod njim še žito ali žlahtno trava rastla.

Vsako spomlad moraš zemljo okoli drevesa zrahljati in skledico narediti, da solnce in dež lahko do korenin prideta.

Vsako leto potrosi nekoliko nalašč za to pripravljenega gnoja okoli debla, pa tako, da se gnoj debla ne dotika. Gnoja si pa takole pripravi: V jamo, ali tudi na kup nameči plev, listja, plevela, slame, cestnega blata, smeti, tnalovne in dobre persti, polivaj večkrat z lužo ali z gnojnico, vse večkrat premeči, da se spersteni in iz zraka rodovitnosti naserka.

Če hočeš bolnemu drevesu gnojiti in mu zemljo zboljšati, odkoplji prav varno pri konceh korenin in prisuj jim tega gnoja.

Vsako leto obreži vse mladike, katere pod krono poženejo, in vse postranske nepotrebne v kroni, katere so drugim le na poti in jim kradejo potrebni živež.

Naj boljši čas, drevesa obrezovati, posebno tistega plemena, katere imajo mehek les, je spomladi, kakor hitro mraz neha.

Slabeje ko je deblo, bolj moraš prikrajšati vsako leto, dokler dosti močno ne postane, toraj ne pusti nikoli več, kakor eno serčno mladiko na mladem drevesu za deblo.

Kadar drevo izkopaš, da bi ga presadil, ne obreži ga na koreninah in vejah *p o p r e j*, kakor ga že na novo mesto vsaditi hočeš. Orehe, češnje in kostanje ni treba v vejah prikrajšati, dosti je, če jih otrebiš nepotrebnih mladik.

Drevesa za potmi in poleg cest tako obreži, da bodo saj deblo pod krono nad 8 čevljev visoko imeli.

Karkoli obrezuješ, glej da boš vselej nož od spodaj nastavil, in gor gladko odrezal; če je kaka nepotrebna veja za nož predebela, odžagaj jo, rano z nožem gladko poreži in zamaži, da se hitreje lepo zaraste, sekire nikdar pri tem delu ne rabi.

Staro drevje, katero je sicer še zdravo, pa malo sadja rodi, moraš ob času, kadar ni muževno, to je od vsih svetih do konca zime, obrezati; posebno vse divje mladike koreninske, katere ravno iz debela poženejo. Tudi vse suhe in nepotrebne veje tikama debela poreži; če si pa velike rane naredil, jih zamaži z drevesno mažo. Samo orehov ne obrezuj

nikdar spomladi, temveč le v jeseni, da se ti ne posušijo, ker soka spomladi že veliko imajo, in ga po ranah preveč zgubijo. Kakih 4 ali 6 vejic takemu staremu drevesu, katerega pomladiti hočeš, še do drugega leta pusti; rane pa morajo biti na vzdol gladko obrezane, ali po strani obernjene, da dež lahko odteka. Staro, krastovo skorjo na deblu in ves mah dobro odergni in perst pri koreninah z gori imenovanim gnojem zboljšaj.

Drevesa ne smejo nikdar preblizo vkupaj stati; kjer so pregosta, posekaj slabeje, ali presadi dobre.

Če dve debli iz ene korenine rastete, odreži slabejega, da ima eno več živeža in bolj rodovitno postane.

Če divje mladike iz lepe zdrave veje pože-nejo, odreži jih brez vsmiljenja, raste pa katera iz bolne ali na pol suhe veje, odžagaj suho in pusti divjo mladiko rasti, da rodovitna veja iz nje pri-raste.

Zelo košato drevo, katero samo sebi preveč sence dela, malokdaj pridno rodi, toraj odžagaj, kar je preveč, in premisli: če jih deset iz ene sklede je, bodo vsi lačni ostali; če pa samo trije ali štirje iz te sklede jedó, bodo se lahko nasitili.

H koncu si še dobro zapomnij, da vse orodje: nož, žaga, klešče i. t. d. mora vselej oestro in snažno biti.

Drevesne bolezni.

Če je drevo polno mahu, ostergaj ga s ster-guljo, omij ga z apnensko vodo, in obdrgaj ga s

kako kertačo, ali z brezovo metlo. Prav dobro bodeš drevesu vstregel, če ga vsako drugo ali tretjo spomlad z apnom pobeliš, da se mah posuši, zalege škodljivih žival pokončajo in skorja ogladi in omladi.

Če se beršlinj kakega drevesa prijemati začne, ga precej od začetka iztrebi. Ravno tako stori, če na kakem drevju ohmetje ali tičji lim raste; tudi gobe včasi na drevju najdeš, le berž proč z njimi in rano zamaži.

Če kako drevo sicer lepo raste, pa vendar malo ali nič ne rodi, ima preveč soka, kateri cvetne popke zalije, da ne morejo rasti; takemu drevesu je treba puščati. V spomladi mu na deblu in na večjih vejah kožo semtertej prereži, da nekoliko soka izteče.

Ima kako drevo černi ožig, moraš mu vse zapaljeno dobro izrezati in rano zamazati; če je pa drevo v deblu zelo opaljeno, je boljše, da ga posekaš in precej drugo posadiš namesto bolnega hirovca, kateremu se ta bolezen rada ponovi.

Ravno tako reži in zamaži raka, trohljivo dupljino, smoliko in oskrumbe, če ni že prepozno, sicer pa raji takega bolnika posekaj.

Če ima kako drevo premalo ali preslabih korenin, prikrajšaj mu vse veje, in mu skerbno perst zboljšaj; ima pa preveliko korenin, da le v mladike in perje raste, pa poganja malo ali nič sadnih dopkov, moraš mu edno ali dve korenini z dletvom gladko odsekati, in rano, se vé da, zamazati.

Od živih sovražnikov drevju škodljivih.

1. Naj hujši sovražnik drevja je nespametni človek, posebno kradljivi pobalini. Vsa soseska, naj bolj pa starši, gospodarji in gospodinje naj skerbijo, da svoje podložne odvrčajo in ne terpijo, da bi hodili sadje krast, in pri tej priložnosti veje lomiti, in sadnemu drevesu za več let škodo delat.

2. Zajec. Zoper to spako ogradi vert dosti visoko, ali pa zavij posamezne drevesa s ternjem, ne v slamo, katera se mokrote napije, da je pod njo za mlado drevce nevarno, ki lahko pozebje. Drevja z apnom dobelenega se zajec ogiblje; tudi, če k drevju kol posadiš, na katerem je viselo mesó v dimu.

Če je pa zajec kako drevesce ogloдал, rano do živega izreži in dobro zamaži, da se ti drevo ne posuši.

3. Mravlje, katere zemljo okoli korenin tako zrahljajo, da se drevo posuši, če ne pomagaš; tudi cvetje in mehke mladike oglodajo, posebno pa sladko sadje rade načnejo in skazijo. Ovij deblo s kakim trakom ali s slamo en palec široko in ta ovitek s šmirom (z vozno mastjo) ali s tičjem limom pomaži, ali tudi deblo samo s kredo, da mravlje črez ne morejo. S petrolejem jih tudi lahko odženeš. Mravljinjek s kropom pokončaj, če ni med koreninami.

4. Uši, katere muzgo iz perja in mladik tako spiyejo, da se pirje gerbančiti, mladike pa sušiti začnejo. Napravi luga iz tobaka in žajfnice, in s tem lugom pomij ušivo perje in mladike, ali uši

poškropi in vse poginejo. Za nekatere plemena je tudi kromperjeva in sajasta voda i. t. d.

5. Gosence. Hočeš drevesa pred tem merčesom, katerih je črez 40 plemen, kolikor mogoče, obvarovati, podam takih pomočkov kakoršnih resnična skušnja priporoča:

- a) Drevesa vsako leto dobro ostergaj in z apnom pobeli, da zalege metuljeve pokončšaš.
- b) Poberi in zažgij ali poteptaj v spomladi vse suho perje, kar ga na drevju črez zimo ostane, posebno na češpljah, gruškah i. t. d., zakaj v tem perju večidel gosenčno gnjezdo najdeš.
- c) V jeseni je dobro, zemljo okoli drevesa prekopati, in tako zalego gosemcam pokončati, katera je v zemlji nastavljena.
- d) Ako so se pa gosence po drevju že razlezle, pogerni vsako jutro zgodaj in vsaki večer pozno kako plahto pod drevo, potresi ga dobro, da gosence na plahto padejo in jih pokončšaš.
- e) Glej, da ne boš lovil in moril nekterih ptičjih plemen, katere so že v ta namen vstvarjene, da gosence obirajo in žreje, n. p. senica, berglez, detal, penca, žolna in veliko drugih, posebno drobnih pevk; loviti jih je že po cesarski postavi prepovedano, zakaj veliki dobrotniki so za naše vrte, polje, gojzde i. t. d., toraj jih moramo velikoveč privajati, nikar še jih pokončevati. Nektere ptice pa so tudi prav škodljive, in štejemo jih med sovražnike:

6. Sraka, vrana, šoja, kos, krogar in druge, katere so težke, in polomajo tanke mladike,

če se nanje vsedajo. Med majhnimi pevkami so posebno škodljive: kalin (gimpelj), dlesk in šinkovec.

7. Kebri ali žužki, posebno tisti veliki rjavi spomladanski, kateri tri leta kakor debeli, kratki in beli červi v zemlji živijo in korenine uglodajo, četrto leto se v leteče kebre ali hrošče spremenijo, in iz zemlje izlezejo. Treba jih je zjutraj, dokler so še od nočne merzlobe okorni, iz drevja v plahte zdolaj pogernjene otresti, popariti, prešičem ali kuram dati, ali voznjo mast iz njih kuhati, ali v dober gnoj obrniti za drevesa. Dolgonoski ali dolgorivčki, so majhni žužki, kateri se plavkasto-zeleno svetijo, in z dolgim rivčkom, kakor s škarjami rastne mladike odgriznejo, da mladika odpade, potem ko so svoj jajček v zvertano jamico znesli. Na zemlji iz take odgriznene mladike kmalo červiček izleze in gre v zemljo do drugega leta, kjer leteči keberček spet na dan pride. Preglej dobro vse perje, in če žužka zagledaš, urno klobuk ali kako posodvo podstavi, sicer se naglo na tla verže in skrije. Odgriznene mladike pa poberi, in sežgij, da boš zalego končal.

8. Seršeni in ose veliko zrelega sadja v nič spravijo; treba je njih gnjezda pojiskati in končati. Tudi je dobro steklenico (flašo) z oskim vratom, ktera je znotraj z medom namazana, in ima na dnu za dva palca vode, na drevo obesti, da skozi dulec noter na med lazijo, v vodi pa utonejo.

9. Miši, podgane in polhi. Zoper miši in podgane nabij na gosto okoli drevesne grede, ali

okoli drevesa bezgovih količev, katerih zavoljo grenkosti se ne bojo dotaknile. Polhe pa, ki radi nad gruške planejo, polovi v pasti.

10. Ovce, koze, goveda, gosi in druga domača živina škodujejo sadnemu drevju, če ga ne obvaruješ pred njimi.

V. Poglavje.

Kako se dá zrelo sadje v prid obračati!

Kdor hoče od sadja naj več dobička imeti, mora trojno vediti in speljati: *a)* kdaj in kako sadje obrati? *b)* kako ga hraniti? in *c)* kako ga porabiti?

a) Kdaj in kako sadje obrati?

Sadje je poletno, ali jesensko, ali zimsko, in ob različnem času dozori. Tega časa je treba počakati, preden se sadje obere ali otrese; zelenega nikdar ne spravlja. Same nekatere plemena je boljše poprej z drevesa vzeti, predno so čisto zrele, n. p. veliko poletnih grušk, marelice, vošenke; druge pa naj ostanejo na drevesu, dokler jesensko slabo vreme ali mraz ne sili jih otergati, n. p. skoraj vse plemena rajneti ali kosmači, zimske gruške in druge. Posebno zimskega sadja ne smeš prehitro potergati, da pravi okus dobi in se ne skerči, ne zvene in zgodaj gnjiti ne začne.

Ne tergaj sadja zjutraj, dokler je še rosno, ali v mokrem vremenu, temveč spravlja zmirom le suho.

Vse sadje, kar hočeš dalj časa ohraniti, moraš varno potergati ali obrati, ne pa otresti; kar ne dosežeš po lestvici (lojtri), katera mora dvojnata biti, da njo ni treba na drevo naslanjati, odtergaj s sadnim tergačem, katerega si sam prav lahko narediš takole: Na dolgo preklo pribij majhno okroglo deskico, kakor lopar, in na deskico zabij okoli in okoli in na gosto lesenih klinov, kakor zobje pri grabljah, zapleti jih do polovice visoko, da bo deska s klini kakor majhna košarnica. S temi zobmi primi sad tako, da pecelj med dva zoba dobiš, odtergaj ga, da v košarnici obleži, na tla ne pade, in se ne potolče.

Nežlahne plemena za tolkec (mošt), ali kar za sproti potrebuješ, vtegneš otresti, nikdar pa ne oprekljati.

Dobro prevdari, koliko sadja doma potrebuješ, koliko in kakošnega plemena smeš prodati, katero več zaleže, sirovo ali posušeno, ali za tolkec (mošt), kis (jesih), žganje, ali za čežano porabljeno? i. t. d.

Sadje spravljati je sicer veselo in prijetno opravilo, pa včasih tudi nevarno, katero, če ni prav opravljeno, ti lahko drevesa in sadje pokvari, in celo v nič spravi. Opravljaj toraj to delo sam, ali naj ti ga opravlja tak človek, kateremu smeš zaupati, da mu ni toliko mar za delo, da ga hitro, temveč da ga s pravim pospehom doverši.

Pri spravljanju žlahtnega sadja je dobro, če pod drevo s slamo ali kermo nastelješ, da se sadje ne potolče, katero samo doli pade.

b) Kako se sadje hranuje?

Kedar je use žlahno sadje, katerega češ delj časa hraniti, potergano, in slabše odbrano, potem ga položi v kaki sapni izbi na tla na slamo, in ga tudi s slamo pokrij, da se nekoliko dni, 8 — 10, spotí; včasí se tako potí, kakor da bi ga bil z vodo polil, tedaj moraš vsaki sad dobro obrisati, in na drugo ležiše spet vsako posebej na muho položiti. Črez 10 dni sad vnovič lepo obriši, in prenesi ga varno v shrambo, kjer ne zmrzuje; tam ga ravno tako položi na slamo, in vsaki teden vsaj enkrat poglej, ako se kaj gnjilega najde, da to is poti spraviš. Če pa take pripravne shrambe za zimo nimaš, spravi sad v sode ali zaboje (kište), ali tudi v zemljo v kako jamico, in ga dobro s suhim svižem (peskom) zasuj, pa varuj, da mokrota vanj ne pride. Kadar zima mine, se tako shranjeno sadje zopet v suhi shrambi na policah razpoloži, in večkrat odbere, kar je ognjitega. Predolgo pa sadje hranovati ni prav, ker vendar na zadnje dober okus zgubi.

c) Kako se sadje porabi?

Nekatere plemena grušk, tudi češnje, češplje, breskve in druge, se ne dajo dolgo hraniti, temveč se morajo skoraj pojesti, posušiti, prodati, ali kakorkoli v prid obrniti. Nekatero sadje pa, akoravno zrelo, mora še nekaj časa obležati, da se omehča in prijeten okus dobi; treba ga je vsaki dan prebirati, slabo za tolkec ali za sušilo, nagnjito pa za kis porabiti.

Kako se sadje suši?

Lep dobiček daje posušeno sadje, če sirovega v denar spraviti ne moreš, kadar imaš veliko ali vsaj več, kakor ga za dom sirovega potrebuješ, ker se posušeno več let hraniti da. Malo ga lahko v peči na lesah, ali na peči, ali pa tudi na solncu posušiš; če ga je pa veliko, ga je naj bolje v posebnih sušivnicah posušiti. Akoravno Slovenci na Kranjskem in Štajerskem vsako leto veliko češpelj, tepk, breskev i. t. d. nasušijo in lep denar zanj skupijo, bi jim suho sadje vendar lahko pol več verglo, ko bi ga ne v dimnatih sušivnicah, temveč v takih sušili, kakor jih „kranjski vertnar“ takole popisuje: „Sušivnica naj bo znotraj 6 čevljev „visoka, 7 široka in 8 dolga, na enem koncu, kjer „so mesteje, naj bo zidana, vsa druga pa lesena, „ali k večemu ometana; na drugem koncu naj „bodo vrata 6 čevljev široke, da se lese ven in „noter devajo, pa se mora tako zapreti, da ne bo „nikjer duška. Peč mora biti 2 čevlja visoka, 4 pa „dolga, na tla v okroglo, kakor zvernjeno korito „dobro vstavljena, da nič ne kadi, ker sadje ne „sme po dimu smerdeti. Lese iz protja spletene „naj bodo za seženj (klaftro) dolge in široke, da „so pri stenah na police naslonjene, v katerih so ko- „lesca vdjane, in se lahko noter potisnejo, ali pa „ven potegnejo. Na petih takih lesah se more „vsaka dva dni 10 mernikov sirovega sadja posušiti, iz katerega se okoli treh mernikov suhega „dobi. Komur je taka sušivnica premajhna, naj

„naredi ravno po tej podobi večjo, da pride po „dve versti les noter.“

Boljša ko je sušivnica, manj derv potrebuje in veči je dobiček čistega dohodka. Toraj bi bilo pametno, da bi si cele vasi eno skupno sušivnico postavile, kjer ne bi bilo treba vsakemu posebej zakuriti in peč še le razgreti, temveč le v razgreti peči enako vročino hraniti; če po malem derv prilagaš, jih bo veliko manj potreba.

Sledeče nauke si pa dobro zapomni:

a) Sadje za sušilo mora biti dobro zrelo in vgodno, pa še ne preveč mehko, da mu soka v sušivnici preveč ne izteče.

b) Od začetka počasi kuri, da ne bo na enkrat preveč toplote, in bi sadje bolj žgalo, kakor sušilo.

c) Ker se sadje na spodnjih lesah hitreje suši, kakor na zgornjih, moraš jih večkrat zmenjati, spodnje gor, zgornje pa dol djati.

d) Derva morajo biti terde in dosti suhe, ne pa mehke in smolnate, katere veliko dima in sadje grenko naredijo.

e) Breskve, marelice in žlahne češplje boš bolj drago prodal, če jih prej, kakor jih sušiti deneš, obeliš in pečke iz njih pobereš; debele jabelke in gruške pa v kerhlje razreži, preden jih daš sušiti.

f) Kadar lese premenjaš, debelo nanj poter-kaj, da na pol suho sadje odskakuje, in se na lese pre zlo ne prime.

g) Suho sadje se ne sme v sušivnici pariti, dokler se tam ohladi, temveč se mora, kadar je hladno jutro, ali zvečer, naglo ven djati, da se

na zraku hitro ohladi in svetlobe in slasti ne zgubi.

h) Tako ohlajeno sadje deni iz les na kak suh pa zračen kraj za nekaj dni; pa ga moraš vsaki dan nekoliko premetavati, da se dobro ohladi in posuši. Potem ga moraš v lesene zaboje (škrinje, kište) shraniti, katere pa morajo na več krajih prevertane biti, da sadje ne zaduhne in se ti ne skazi. Tudi v žakljih na leseni podlagi se tako sadje lahko shrani 5 do 7 let.

Kako se dela tolkec ali most (sadno vino)?

Lep denar, pa prijetno pijačo nam daje sirovo sadje, če ga stolčeš in stlačiš. Ko bi ljudje pri tem delu za snažno posodvo itd. toliko skerbi imeli, kakor si prizadevajo pri spravljajanju grojzdja, gotovo bi si veliko boljšega tolkca ali mošta napravili, kakor ga žalibog večidel nahajamo v slovenskih krajih.

Če ravno grozdje med vsem sadjem, ker je polno soka in ima le tenko kožo, nar več in nar boljšega vina daje, vendar tudi drugo sadje, posebno v takih krajih, kjer terta več ne raste, se lahko stlači v dobro in zdravo pijačo, katera ljudem za prijetno krepčalo služi, ali se drago prodá. Od leta do leta ljudje bolj spoznavajo dobroto tolkca in si prizadevajo, boljšo robo pridelati; zato je pa tudi cena ene leta sem toliko poskočila.

Hočeš toraj si dobrega tolkca narediti, pazi na tole:

a) Nežlahno, pusto, terdomečno sadje daje boljšega tolkca, n. p. tepkě, lesnike in lesnjače

i. t. d., toraj tudi ne sme prezrelo ali že znehčano biti, ampak dokler je še terdo, pa vendar zrelo, se mora otresti, precej stolči in stlačiti.

b) Če hočeš, da bo tolkec lepo rudeč, deni med sadje v tlačivnico (prešo) černih bezgovih jagod, ali pa malnic (strožnic).

c) Stlačeni tolkec (mošt) skozi rešeto precejen, zlij v dober vinsk sod, hitro ga napolni, da se bo raje sčistil.

d) Po duhu in okusu si tolkec lahko veliko izboljšaš, če mu, predno kisati začne, pest bezgovega suhega cvetja v sod veržeš, ali pa kakih dišav v žakeljčku dva ali tri tedne v sredi soda na niti viseti pustiš. Kakor hitro pa je odkisal, pretoči ga v drug dober sod na vinske drože, in mu za vsaki bokal eno kapljo muškatovega olja prilij.

Zmerznjeno sadje daje nar boljšega tolkca, to da ga je manj.

Kaj se še dela iz sadja?

Dober kis (jesih). Iz nezrelega sadja, katerega veter otrese, ali se samo trebi, tudi iz že gnjilega, se vé da naj boljše pa iz zrelega sadja, lahko dober kis narediš, če sadje stolčeš, nekoliko mlačne vode priliješ, to juho na kakem toplem kraju v odperti posodvi stati pustiš, dokler se skisa, potem dobro stlačiš, in v posodve spraviš, v katere en kos „klobuka“ vinskega kisa deneš; se je kis v posodvah sčistil, spravi ga v sod in ga hrani v kletu, ali ga prodaj. Če hočeš več let zmirom dobrega kisa v sodu imeti,

napolni ga vsakokrat z mlačnim vinom, kadar si kaj odtočil. Tudi iz stlačenih tropin se dá še kis delati.

Gnjilo sadje daje nar boljši kis; ni toraj prav, da nekateri iz nevednosti tako sadje na gnoj mečejo ali svinjam dajejo, le ostanki, ki že za drugo rabo niso, za živino prav pridejo.

Višnje v žganju hraniti, je dobro, če koga grize, pa tudi v kužnih boleznih.

Žganje iz sadja kuhati, ali ga v sladkorju (cukru) pariti, kakor gospôda dela, potrebuje velike priprave in časa in pride za kmeta predrago, torej od tega dalje ne govorim.

Povedati še moram, kako ti je ravnati, če hočeš sirovega sadja kam poslati? Vse je na tem ležeče, kam in kako ga vložiš. Naj boljše je, da ga deneš v dilnate zaboje (kište); na dno deni na solncu dobro posušenega mahú, potem sadje, vsako posebej v papir zavito, eno h drugemu, spet eno versto mahú, s katerim vsaki prazni prostor med sadjem zamašiš, in tako do verha, da bo zgoraj, preden škrinjo zabiješ, spet mahova odeja. Tako skerbno vložen sad se dá daleč prevoziti brez vse škode.

Bog ti daj srečo!



NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIILNICA



00000467459

NAR. IN UNIV. KNJIZNICA
Ljubljana



53614